

بسمه تعالی

مراکز یادگیری محلی تبلور باسواد در کشور: تاملی بر دیدگاه کنشگران عرصه سوادآموزی^۱

مرضیه دهقانی^۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف واکاوی مراکز یادگیری محلی در تبلور سوادآموزی و مهارت‌آموزی فراگیران در کشور می‌باشد. پژوهش حاضر را می‌توان در زمره پژوهش‌های رویکرد کیفی و روش پژوهش حاضر پدیدارشناسانه از نوع تفسیری قرار داد. میدان پژوهش، تمامی آموزش دهندگان و فراگیران مراکز یادگیری محلی می‌باشند که با روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله‌برفی انتخاب شده‌اند. با استفاده از دو روش فوق، در مجموع ۷۲ نفر از میدان پژوهش مورد تحلیل و بررسی قرار گرفتند که ۳۶ نفر آنها آموزش دهنده و ۳۶ نفر آنها فراگیر در مراکز یادگیری محلی بودند. پژوهشگر با ۶۵ نفر به اشباع نظری داده‌ها دست‌یافت اما جهت اطمینان شش نفر دیگر نیز بررسی شدند. یافته‌های پژوهش با توجه به نظرات مشارکت‌کنندگان به پنج مقوله اصلی و ۲۱ زیرمقوله اشاره کردند. مقولات اصلی عبارتند از: رضایت فراگیران و خانواده‌هایشان، رضایت آموزش‌دهندگان، دستیابی به اهداف از نظر مصاحبه‌شوندگان، افزایش استقبال از مراکز و بهبود مکان می‌باشد. نتایج حاصل از پژوهش به نظر می‌رسد بازگشایی مجدد مراکز یادگیری محلی در سطح کشور از سال ۱۳۹۴ تأثیرات بسزایی در بستر جامعه داشته است. از جمله این تأثیرات کاهش گسترده بی‌سوادی در تمام احاد جامعه، جستجو، اعتبار بخشی به قشر محروم از سواد و مهارت، افزایش کارآمدی و اثربخشی افراد در زندگی روزمره خود و دیگران و سایر موارد را شامل می‌شود.

کلید واژگان: مراکز یادگیری محلی، سوادآموزی، نیازسنجی، جامعه محور.

^۱ مستخرج از طرح پژوهشی: بررسی میزان کارایی و اثربخشی مراکز یادگیری محلی سازمان نهضت سوادآموزی (۱۴۰۰).

^۲ عضو هیئت علمی دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران. dehghani_m33@ut.ac.ir

در عصر حاضر، بخش مهمی از فعالیت‌های فردی و اجتماعی را تعلیم و تربیت تشکیل می‌دهد؛ به طوری که یونسکو در گزارش جهانی اعلام کرده است: «تقریباً از هر پنج انسانی که امروز زندگی می‌کند، یک نفر یا شاگرد است یا در نظام آموزش رسمی به عنوان معلم خدمت می‌کند». از دیرباز، تعلیم و تربیت انسان‌ها مشکل‌ترین مسئله‌ای است که آدمی با آن درگیر بوده است (کوی، ۱۳۷۸، ص ۱۱). برای تعلیم دادن و توانمند کردن افراد جامعه، معمولاً سه مرحله در نظر گرفته می‌شود: الف- مرحله سوادآموزی و برنامه‌ریزی مربوط به آن تا ریشه‌کن کردن بی‌سوادی در کشور؛ ب- برنامه‌ریزی در سطح مهارت‌های تخصصی در زمینه نیازهای داخلی جامعه مانند اقتصاد، بهداشت، درمان و تولید؛ ج- حل مسائل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و بین‌المللی و درک و پیش‌بینی رویدادهای محلی، منطقه‌ای، ملی، جهانی و تصمیم‌گیری مناسب در برابر آن. با توجه به موارد ذکر شده و اهمیت یادگیری، و سابقه‌ای که مراکز یادگیری محلی در سازمان نهضت سوادآموزی داشتند، در راستای تحقق شعار «آموزش برای همه» و کاربردی کردن آموزش بزرگ‌سالان، هیئت وزیران با تصویب مصوبه شماره ۱۴۵۹۰۱/ت/۵۰۱۱۷ مورخ ۹۳/۱۲/۲ راه‌اندازی مجدد مراکز یادگیری محلی را به سازمان نهضت سوادآموزی تکلیف نمود. بنابراین در سال ۱۳۹۴ مراکز یادگیری محلی مجدداً در کشورمان تأسیس و راه‌اندازی شدند و مقرر شد این مراکز فرصت مناسبی را فراهم آورند تا مخاطبین بتوانند با توجه به نیازهای زندگی خود از برنامه‌های متنوع آموزشی و مهارتی استفاده نمایند و این مراکز نیز برنامه‌ها و فعالیت‌هایی را ارائه دهند که با نیازهای جوامع محلی و منابع موجود منطقه، متناسب و هماهنگ باشد. رویکرد سازمان نهضت سوادآموزی در راه‌اندازی مراکز یادگیری محلی، حفظ تنوع و ویژگی‌های فرهنگی و تلاش برای سازگاری مراکز یادگیری محلی با محیط زندگی و نیازهای بزرگ‌سالان بوده و هدف آن گسترش دانش، مهارت و توانایی افراد است تا بتواند زمینه‌ساز پیشرفت کشور باشد (گزارش کارگاه تخصصی توسعه سوادآموزی، ۱۳۹۴).

مراکز یادگیری یکی از ارکان مهم رویکرد یادگیری مدرن و تحول آفرین در بستر جامعه بوده که قادر است محیط یادگیری بهتری را برای یادگیرندگان فراهم سازد. این مراکز در قالب مراکز تدریس، مراکز مهارت، مراکز علاقه، مراکز جبرانی و مراکز غنی‌سازی، برای اجرای یادگیری انفرادی یا در قالب گروه‌های کوچک، فعال و یادگیرنده‌محور است که با توجه به نیازها و تفاوت‌های فردی یادگیرندگان، یادگیری در حد تسلط، عمیق و پایدار را برای آن‌ها فراهم می‌سازد (زارعی زوارکی، ۱۳۸۷، ص ۶). این مراکز می‌توانند به صورت الکترونیکی باشند و یا فضایی از مدرسه، دانشگاه، سازمان و... را به خود اختصاص دهند. مراکز اگر به درستی طراحی و اجرا شوند، در آن نیاز یادگیرنده بر نیاز مؤسسه آموزش‌دهنده ترجیح داده خواهد شد و طبیعی است که مقاومت در برابر یادگیری از طرف یادگیرندگان نیز تا حد امکان کاهش خواهد یافت. در ایران، تنها سازمانی که در سال‌های گذشته از مراکز یادگیری محلی استفاده کرده، سازمان نهضت سوادآموزی است. این سازمان مراکزی را به صورت محلی در نقاط مختلف ایران دایر کرده است (مؤمنی راد، ۱۳۸۸؛ زنگی، ۱۳۸۵). در این مراکز، مخاطبین کم‌سواد و بی‌سواد در دوره‌های مختلف سوادآموزی پوشش داده می‌شوند که علاوه بر آموزش سواد پایه، مهارت‌های اساسی زندگی، مهارت‌های اجتماعی، حقوق شهروندی و مهارت‌های شغلی و حرفه‌ای را آموزش بینند. از آنجا که کاربردی کردن محتوای آموزشی سوادآموزان، یکی از راه‌های ارتقای بهره‌وری سوادآموزان است، تولید محتوا بر اساس نوع مخاطب نقش مؤثری در ارتقای شاخص سوادآموزی دارد. ادارات، نهادها و دستگاه‌های اجرایی می‌توانند آموزش‌های خود برای مخاطبان را از طریق مراکز یادگیری محلی اجرایی کنند. در این مراکز بیش از ۴۰ مهارت زندگی - اجتماعی و حقوق شهروندی آموزش داده می‌شود (گزارش کارگاه تخصصی توسعه سوادآموزی، ۱۳۹۴).

در بیشتر کشورهای تقریباً توسعه‌یافته در آسیا و اقیانوسیه، نظام‌های رسمی آموزشی جوابگوی نیاز مخاطبان خود نبوده و نمی‌تواند با تکیه بر روش‌های سنتی و قدیمی فرصت‌های آموزشی یکسانی را برای همه افراد جامعه فراهم نماید. از سویی ازدیاد جمعیت، فقر

و دیگر مشکلات اجتماعی باعث شده است تا همواره تعدادی از افراد بزرگسال یا حتی کودکان که در سن مدرسه قرار دارند، نتوانند از حقوق خود از جمله آموزش استفاده کنند. برای رفع این مشکل و پاسخ‌گویی به این نیاز اجتماعی بسیاری از کشورها سعی کرده‌اند تا با تأسیس مراکز آموزش غیررسمی مبادرت به ارائه خدمات آموزشی برای بزرگسالان، جوانان و کودکان نمایند. هم‌زمان با گسترش مراکز آموزشی غیررسمی در کشورهای در حال توسعه و شکل‌گیری مراکز جدید برای اعتلای آموزش در جامعه، پرداختن به برنامه‌های فراساختاری که عموماً با دید جامع‌تر و گسترده‌تری نسبت به حقایق جامعه و نیازهای امروزی مخاطبان طراحی می‌شوند، امری اجتناب‌ناپذیر است (سازمان یونسکو، راهنمای توسعه مراکز یادگیری، ۱۳۸۱). در سطح جهان از ابتدا سازمان بین‌المللی یونسکو جلودار گسترش مهارت‌های سواد در سطح وسیع بوده است. تاکنون کنفرانس‌های فراوانی از سوی یونسکو جهت بررسی سیاست‌گذاری جهانی در خصوص سوادآموزی برگزار شده است. در چهارمین کنفرانس جهانی یونسکو تحت عنوان آموزش بزرگسالان در پاریس (۱۹۸۵)، بیانیه‌ای تحت عنوان «حق آموختن» به دنیا اعلام شد. در پی این کنفرانس، یونسکو برای ریشه‌کنی بی‌سوادی و کوشش در این زمینه، سال ۱۹۹۰ را سال جهانی مبارزه با بی‌سوادی اعلام نمود. ازدیاد جمعیت، فقر و دیگر مشکلات اجتماعی باعث شده که در بسیاری از کشورها آموزش رسمی پاسخگوی تحقق هدف «آموزش برای همه» نباشد و همواره تعدادی از بزرگسالان یا حتی کودکان واجب‌التعلیم نتوانند از آموزش برخوردار شوند. برای رفع این مشکل، بسیاری از کشورها به آموزش غیررسمی روی آوردند (مفتخر، بازگیر و رضوی‌فر، ۱۳۸۳).

در ایران بنا بر اساسنامه سازمان نهضت سوادآموزی، وظیفه آموزش بزرگسالان در حد خواندن و نوشتن و آموختن حساب و همچنین تربیت و بالا بردن سطح فرهنگ و نشر فرهنگ اسلامی، بر عهده این سازمان است (مهدی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۵). سازمان نهضت سوادآموزی در سال ۱۳۵۸ به فرمان امام خمینی (ره) و با توجه به مصوبه شورای انقلاب اسلامی، تشکیل گردید. در ابتدای تشکیل سازمان نهضت سوادآموزی، از آنجا که حدود ۵۱ درصد مردم ایران بی‌سواد بودند، هدف اصلی سازمان جلوگیری از رشد بی‌سوادی بود. در دهه نخست شکل‌گیری سازمان، نظام آموزشی نهضت اغلب در قالب دوره‌های آموزشی عمومی مقدماتی و تکمیلی و در آخر در دوره‌های آموزشی انتقالی پایانی و پنجم بزرگسال، برنامه‌ریزی و اجرا گردید. در دهه دوم فعالیت سازمان، تا حدودی قدر مطلق بی‌سوادی در کشور کاهش یافته و هدف اصلی سازمان، تعمیق و گسترش سوادآموزی بود. در این دهه مدیریتی با عنوان تداوم آموزش تأسیس شد تا از یک سو زمینه کسب، تثبیت و تحکیم سواد را فراهم آورد و از سوی دیگر از بازگشت به بی‌سوادی بزرگسالان ممانعت به عمل آورد. در دهه سوم فعالیت سازمان، با تأسیس مراکز یادگیری محلی، فصل نوینی در سوادآموزی و یادگیری بزرگسالان آغاز شد و ضمن آموزش مهارت‌های پایه، آموزش‌های مداوم و آموزش‌های همگانی از جمله آموزش مهارت‌های اساسی زندگی و شغلی، مورد توجه قرار گرفت (ابراهیمیان و دیگران، ۱۳۸۶).

هدف از ایجاد این مراکز، توانمندسازی و ایجاد فرصت یادگیری مادام‌العمر برای افراد بی‌سواد و کم‌سواد می‌باشد. بر اساس دستورالعمل مراکز یادگیری محلی، جلب و تقویت مشارکت همه دستگاه‌ها و نهادها، به‌خصوص بخش مردمی و غیردولتی، تقویت احساس مسئولیت اجتماعی، استفاده درست از امکانات موجود در محل، تلاش برای هم‌سوسازی خدمات آموزشی، فرهنگی و اجتماعی با صلاحیت بومی از ارکان مهم این مراکز است. از این رو در دستورالعمل مراکز یادگیری، تصریح شده که تربیتی داده شود که با همه ذی‌نفعان، جلسات مشترک تشکیل شده و مشارکت آنان را در جهت راه‌اندازی مراکز یادگیری محلی و همکاری در اداره مراکز جلب نمایند. درخواست ایجاد مرکز باید از سوی آموزش و پرورش شهرستان، منطقه، ناحیه مطرح شده و پس از تأیید آموزش و پرورش استان، مجوز آن از سوی سازمان صادر شود. هم‌اکنون مراکز یادگیری محلی توسط سازمان نهضت سوادآموزی در روستاها و شهرک‌های اقماری تشکیل شده است که در کنار سوادآموزی، مهارت‌آموزی هم جزء برنامه‌های آن است و همین مراکز که بودجه نیز در اختیار دارند می‌توانند ظرفیت بسیار مؤثری برای جذب افراد به مهارت‌های مختلف و آموزش حقوق و سلامت باشند. سازمان

نهضت سوادآموزی تلاش می‌کند تا تشکلهای مردمی را به سمت مراکز محلی یادگیری سوق داده و مفهوم مشارکت محلی را در این مراکز نهادینه نماید. تا پایان سال ۱۳۹۷، ۴۱۶ مرکز یادگیری فعال در ۳۲ استان کشور مشغول فعالیت بود که ۳۹۲ مرکز در سالهای ۹۵، ۹۶ و ۹۷ دایر شده است. در سال ۱۳۹۸ با افزایش ۶۸ مرکز یادگیری جدید در سطح کشور آمار مراکز یادگیری به ۴۸۴ مرکز افزایش یافت. همچنان با افزایش مراکز یادگیری محلی آمار این مراکز به ۵۰۲ مرکز در سال ۹۹ رسید که ۷۹ مرکز دولتی، ۳۷۶ مرکز غیردولتی و ۴۶ مرکز به صورت مشارکتی بود. لازم به توضیح است از اواخر سال ۹۹ برخی از مراکز یادگیری محلی تعطیل شده و در حال حاضر ۴۹۳ مرکز یادگیری در سطح کشور به فعالیت مشغول هستند.

انواع مراکز یادگیری محلی شامل مراکز یادگیری محلی دولتی، مشارکتی و غیر دولتی است. مراکز دولتی مانند یک واحد آموزشی رسمی مدیریت می‌شود. مدیر آن از بین کارکنان شاغل فرهنگی با دریافت ابلاغ از سوی آموزش و پرورش این مسئولیت را عهده‌دار است. محل تشکیل این گونه مراکز ترجیحاً در یکی از واحدهای آموزشی آموزش و پرورش است. مراکز یادگیری مشارکتی، با در نظر گرفتن اهداف و برنامه‌های مشترک سازمان نهضت سوادآموزی و سایر دستگاه‌ها، مانند جهاد کشاورزی، سازمان فنی و حرفه‌ای، کمیته امداد حضرت امام، بهزیستی، بهداشت و درمان، فرمانداری‌ها، شهرداری‌ها، دهیاری‌ها،... و با برنامه‌ریزی و توافق طرفین به صورت مشترک ایجاد می‌گردد. محل تشکیل مرکز، مدیریت، محتوا، نیروی انسانی و برنامه‌های این مراکز با هماهنگی دستگاه مشارکت‌کننده تأمین می‌شود. مراکز یادگیری محلی غیردولتی نیز با مجوز سازمان توسط مؤسسات و تشکلهای غیردولتی واجد شرایط، راه‌اندازی و زیر نظر ادارات آموزش و پرورش اداره می‌شوند. مدیریت، تأمین نیروی انسانی، فضا و تجهیزات این مراکز برابر قراردادی که تنظیم و به امضا می‌رسد، به عهده مؤسسات مذکور می‌باشد.

حسین (۲۰۱۶) در پژوهش خود بیان کرده که مراکز یادگیری محلی و کتابخانه‌های عمومی، نقش مؤثری در ارتقای سواد و عادت به مطالعه در کشور ویتنام داشته و امکان یادگیری مادام‌العمر را محقق نموده‌اند. با این حال با چالش‌هایی نیز مواجه بوده‌اند که برای رفع آن‌ها لازم است بر فعالیت‌ها از نزدیک نظارت شده و تجارب و نتایج آن‌ها ثبت گردد. در پژوهشی با عنوان مشارکت مراکز یادگیری محلی در توسعه نیروهای انسانی در میانمار (آی تام فام لی، ۲۰۱۸) به بررسی مراکز آموزش و پرورش محلی میانمار پرداخته شده است. میانمار دارای بیش از ۳۰۰۰ مرکز یادگیری محلی است که یکی از بالاترین تعدادها در منطقه است. در این پژوهش به بررسی عملکرد این مراکز و مشارکت آن‌ها در توسعه شخصی و اجتماعی در پادانگ، میانمار پرداخته شده است. یافته‌ها وی نشان داد که مراکز یادگیری محلی می‌توانند فرصت‌های تحصیلی اضافی را فراتر از نظام رسمی ارائه دهند؛ به‌ویژه برای بزرگسالان و اعضای جامعه روستایی، مثلاً کشاورزان. با این حال، با توجه به محدودیت‌های مربوط به بودجه، ظرفیت‌های اجرایی و عوامل اجتماعی-اقتصادی، گسترش فعالیت‌های مراکز یادگیری محلی هنوز نسبتاً محدود است و به پتانسیل کامل خود نرسیده است. اریفانتو (۲۰۱۹) در پژوهشی به بررسی مراکز یادگیری محلی در روستای کمیریان در کشور اندونزی پرداخت. در این پژوهش کیفی از ابزار مصاحبه، مشاهده و اسناد موجود استفاده شد. در این مراکز هنر باتیک (طراحی روی پارچه) آموزش داده شده و نتایج پژوهش نشان داد مراکز یادگیری محلی اثرات مثبتی بر بهبود کیفیت زندگی، کاهش فقر و ایجاد فرصت‌های شغلی به‌خصوص برای زنان داشته است. نامجومنش و سیفی (۱۳۸۳) به سفارش مدیریت نهضت سوادآموزی شهر تهران، پژوهشی با عنوان بررسی میزان تأثیر مراکز یادگیری محلی در تقویت مهارت‌های اجتماعی سوادآموزان شهر تهران، در سال ۱۳۸۳ انجام داده‌اند. نتایج این پژوهش حاکی از این بود که تأثیر مراکز یادگیری محلی بر افزایش میزان مهارت‌های اجتماعی در بعضی از مؤلفه‌های ذکر شده مثبت بوده و در بعضی از موارد نیز تفاوت معنی‌داری وجود نداشته است. در پژوهشی فروزان‌فر و همکاران، (۱۳۹۳) به ارزیابی عملکرد مراکز یادگیری محلی شهر شیراز از دیدگاه مدیران و آموزشیاران در سال ۸۴-۸۶ پرداخته شد. نتایج تحقیق حاکی از آن بود که بین دیدگاه دو گروه مدیران و آموزشیاران در نمره کل آموزش مداوم و انجام وظایف محوله آن‌ها تفاوت معنی‌داری به لحاظ آماری وجود دارد؛ به عبارت

دیگر آموزشیاران نسبت به مدیران، مراکز یادگیری محلی شهر شیراز را در دستیابی به برنامه‌های آموزش مداوم موفق‌تر ارزیابی کردند، در حالی که مدیران نسبت به آموزشیاران مراکز یادگیری محلی را در انجام وظایف محوله نسبت به آموزشیاران موفق‌تر ارزیابی نمودند.

به نظر می‌رسد که فکر ایجاد مراکز یادگیری، چنین مراکزی در واقع آشتی با نیازهای واقعی و شرایط محیطی جدیدی است که در آن ارزش اطلاعات با نو بودن آن تعیین می‌شود (ابوالقاسمی، زوارکی، احمدزاده، ۱۳۹۵). همچنین، ایجاد مراکز یادگیری دشواری‌های خاصی نیز دارد؛ از جمله: پرهزینه بودن، زمانبر بودن برنامه‌ریزی و نیز ایجاد مرکز، شامل جمع‌آوری و مرتب کردن تجهیزات، مواد و رسانه‌ها (زارعی زوارکی، ۱۳۸۴). براین اساس لازم است مراکز یادگیری محلی سازمان نهضت سوادآموزی با توجه به برون‌دادها مورد بررسی و ارزشیابی قرار گرفته و میزان دستیابی به اهداف از منظر فراگیران و افراد درون و برون سازمانی مورد مذاقه قرار گیرد. لذا پژوهش حاضر با هدف واکاوی مراکز یادگیری محلی در تبلور سوادآموزی و مهارت‌آموزی فراگیران در کشور همراه با تاملی بر دیدگاه‌های کنشگران این عرصه می‌باشد. امید است یافته‌های پژوهش حاضر مورد توجه مسئولین و سیاست‌گذاران مراکز یادگیری محلی جهت اتخاذ تصمیمات بهتر، دقیق‌تر قرار گیرد.

روش پژوهش

مطالعه حاضر به لحاظ هدف پژوهش کاربردی^۱ است؛ چراکه به دنبال پاسخ‌دادن به سوال‌های عملی زندگی واقعی، برای فراهم کردن راه‌حل‌های نسبتاً فوری متمرکز است و برای مقاصد کاربردی، آزمایشی و ارزشیابی مورد استفاده قرار می‌گیرند (جانسون و کریستینس، ترجمه کیامنش و همکاران، ۲۰۱۴). براین اساس، پژوهش حاضر به واکاوی مراکز یادگیری محلی در تبلور سوادآموزی و مهارت‌آموزی فراگیران در کشور پرداخته است. همچنین با توجه به ماهیت و نحوه گردآوری و تحلیل اطلاعات، پژوهش حاضر را می‌توان در زمره پژوهش‌های رویکرد کیفی قرار داد. روش پژوهش حاضر پدیدارشناسانه از نوع تفسیری می‌باشد. میدان پژوهش، مستندات و مطالعات انجام‌شده در خصوص مراکز یادگیری محلی و سازمان نهضت سوادآموزی بوده و همچنین آموزش دهندگان و فراگیران مراکز یادگیری محلی می‌باشند. پژوهش حاضر با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند^۲ ابتدا از میدان پژوهش مذکور افرادی انتخاب نموده که بیشترین، بهترین و دقیق‌ترین اطلاعات را داشتند؛ ملاک‌های انتخاب این افراد عبارتند از: آموزش دهندگان و فراگیرانی که طی چهار سال اخیر در مراکز یادگیری محلی فعال بوده، مشارکت‌کنندگانی که اطلاعات کافی و دقیقی از این مراکز دارند و همچنین علاقه‌مند به در اختیار گذاشتن اطلاعات و همکاری بودند. سپس، با روش نمونه‌گیری گلوله برفی^۳ سایر مشارکت‌کنندگان پژوهش نیز جهت تکمیل اطلاعات شناسایی شدند. با استفاده از دو روش فوق، در مجموع ۷۲ نفر از میدان پژوهش مورد تحلیل و بررسی قرار گرفتند که ۳۶ نفر آنها آموزش دهنده و ۳۶ نفر آنها فراگیر در مراکز یادگیری محلی بودند. پژوهشگر با ۶۵ نفر به اشباع نظری داده‌ها دست‌یافت اما جهت اطمینان شش نفر دیگر نیز بررسی شدند.

جهت گردآوری اطلاعات از میدان پژوهشی از ابزار مصاحبه نیمه‌ساختاریافته استفاده شد. برای اجرای مصاحبه‌ها، ابتدا با استفاده از نظر متخصصان، با طرح برخی از سوالات کلی و جلساتی جهت چگونگی اجرای مصاحبه، سوالات مصاحبه نیمه‌ساختاریافته ویرایش و کامل شدند. همچنین پروتکل مصاحبه و شرایط آن نیز با نظر متخصصین برنامه‌ریزی گشت. مصاحبه‌ها به صورت حضوری و

¹ Applied research

² Purposive sampling

³ Snow-ball sampling

غیرحضورى با فراگیران انجام شده و پس از آن، اطلاعات بلافاصله پیاده‌سازی شده و به تفکیک هر گروه از مصاحبه‌شوندگان طبقه‌بندی و تلخیص شد. در این پژوهش به منظور تحلیل داده‌های بدست آمده از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته از روش هفت مرحله‌ای کلایزی (۱۹۷۸) استفاده شد.

نمودار ۱. روش هفت مرحله‌ای کلایزی در پژوهش حاضر

• مرحله اول

تمام نکات و توصیف‌های ارائه شده توسط شرکت‌کننده‌ها مورد مطالعه قرار گرفت.

• مرحله دوم

به هر یک از مصاحبه‌ها مراجعه و جملات و عباراتی را که مستقیماً به پدیده مورد پژوهش مرتبط است، استخراج شد.

• مرحله سوم

تلاش شد تا به معنای هر یک از جملات مهم پی‌برده شود، این مرحله تحت عنوان "فرموله کردن معانی" شناخته شده است.

• مرحله چهارم

مراحل فوق را برای هر مصاحبه تکرار نموده و معانی فرموله شده و مرتبط به هم را در دسته‌هایی از موضوعات اصلی قرار داده شد.

• مرحله پنجم

تلفیق نتایج در قالب یک توصیف جامع از موضوع مورد پژوهش را انجام گشت.

• مرحله ششم

توصیف جامع پدیده تحت مطالعه را به صورت یک بیانیه صریح و روشن از ساختار ذاتی پدیده طبقه‌بندی شد.

• مرحله هفتم

از طریق مراجعه مجدد به هر یک از شرکت‌کنندگان، نظراتشان را در مورد یافته‌ها پرسیده و نسبت به اعتبارسنجی نهایی یافته‌ها، اقدام شد.

همچنین، پس از انجام تمامی مراحل هفتگانه کلایزی، با مشخص شدن مضامین اصلی و فرعی، مجموعه نهایی در اختیار مسئولین نهضت سوادآموزی و متخصصین مربوطه قرار گرفت، تا براساس نظر آنها نیز روایی و اعتبار یافته‌های بدست آمده نیز احراز شود.

یافته‌ها

برون‌داده‌های هر نظام آموزشی نشان‌دهنده میزان مطلوبیت و تأثیربخشی آن در سیر تعالی است. مراکز یادگیری محلی نیز به مثابه یک نظام آموزشی می‌تواند با بررسی برون‌داده‌ها، میزان دستیابی به اهداف و تحول آفرینی در سوادآموزی افراد جامعه محلی را کشف نماید. در این مطالعه منظور از واکاوی برون‌داد مراکز یادگیری محلی، تمامی اطلاعات و داده‌های به دست آمده از مراکز یادگیری محلی توسط مشارکت آموزش دهندگان فراگیران تحلیل و دسته‌بندی شد. در نتیجه واکاوی مصاحبه‌ها و مشاهدات با روش کلایزی، در بخش برون‌داد پنج مقوله کلی و زیر مقوله‌هایی است که شامل: رضایت فراگیران و خانواده‌هایشان (رضایت از دوره‌های مهارت-آموزی، رضایت از دوره‌های سوادآموزی، رضایت از دوره‌های انتقال، رضایت از آموزش‌دهنده، رضایت خانواده‌ها از مراکز، رضایت از کیفیت فضای کلاس‌ها) و رضایت آموزش‌دهندگان (رضایت از وضعیت رسیدگی به مراکز یادگیری محلی، رضایت از دوره‌ها، رضایت از نحوه ارزشیابی پایانی، رضایت از مراکز به دلیل ایجاد محیط امن کاری، رضایت از مراکز به دلیل در اختیار گذاشتن فضا برای برگزاری)، دستیابی به اهداف از نظر مصاحبه‌شوندگان (دستیابی به اهداف از نظر آموزش‌دهندگان و فراگیران، دستیابی به اهداف

در صورت اجرای طرح‌ها، دستیابی به اهداف دوره‌های مهارتی از نظر مسئولین اداره، دستیابی فراگیر به شغل و یا درآمد موردنظر با توجه به کلاس‌های مهارتی، توانایی فراگیر در زمینه خواندن و نوشتن، افزایش استقبال از مراکز (بهبود تعداد سوادآموز به دلیل اکتفا نکردن به آمار ارائه شده توسط مدارس (گشتن خانه به خانه)، استقبال از مراکز به دلیل وجود کلاس‌های سوادآموزی و مهارتی در کنار هم، رو به رشد بودن مراکز به دلیل اعطای تسهیلات و شرایط محلی) و بهبود مکان (رو به بهبود بودن مراکز یادگیری محلی، رو به بهبود وضعیت مکان کلاس‌ها) می‌باشد. در جدول ۱ تمام مقوله‌ها و زیر مقوله‌ها و تعداد تکرار هر کدام بیان شده است.

جدول ۱. مقوله‌ها و زیرمقوله‌های برون داد مراکز یادگیری محلی

تکرار	زیرمقوله	مقوله
۱۱	رضایت از دوره‌های مهارت‌آموزی	رضایت فراگیران و خانواده‌هایشان
۶	رضایت از دوره‌های سوادآموزی	
۷	رضایت از دوره‌های انتقال	
۱۷	رضایت از آموزش‌دهنده	
۱۶	رضایت خانواده‌ها از مراکز	
۲	رضایت از کیفیت فضای کلاس‌ها	
۳	رضایت از وضعیت رسیدگی به مراکز یادگیری محلی	رضایت آموزش‌دهندگان
۱۴	رضایت از دوره‌ها	
۵	رضایت از نحوه ارزشیابی پایانی	
۵	رضایت از مراکز به دلیل ایجاد محیط امن کاری	
۲	رضایت از مراکز به دلیل در اختیار گذاشتن فضا برای برگزاری	
۱۹	دستیابی به اهداف از نظر آموزش‌دهندگان و فراگیران	دستیابی به اهداف
۵	دستیابی به اهداف در صورت اجرای طرح‌ها	
۲	دستیابی به اهداف دوره‌های مهارتی از نظر مسئولین اداره	
۱۱	دستیابی فراگیر به شغل و یا درآمد موردنظر با توجه به کلاس‌های مهارتی	
۲۱	توانایی فراگیر در زمینه خواندن و نوشتن	افزایش استقبال از مراکز
۶	بهبود تعداد سوادآموز به دلیل اکتفا نکردن به آمار ارائه شده توسط مدارس (گشتن خانه به خانه)	
۱۰	استقبال از مراکز به دلیل وجود کلاس‌های سوادآموزی و مهارتی در کنار هم	
۱۱	رو به رشد بودن مراکز به دلیل اعطای تسهیلات و شرایط محلی	بهبود مکان
۳	رو به بهبود بودن مراکز یادگیری محلی	
۳	رو به بهبود وضعیت مکان کلاس‌ها	

مقوله اول: رضایت فراگیران و خانواده‌هایشان

با توجه به اینکه مراکز یادگیری محلی بعد از یک دوره زمانی مجدداً بازگشایی شدند، میزان دسترسی به رضایت فراگیران و خانواده‌ها - هایشان از این مراکز یکی از مقوله‌های مهم در نظر گرفته شد. با توجه به بررسی‌های انجام شده به نظر می‌رسد مراکز توانسته‌اند به این مهم دست‌یابند و رضایت نسبی را کسب نمایند. رضایت فراگیران و خانواده‌هایشان، دارای شش زیر مقوله شامل رضایت از دوره‌های مهارت‌آموزی، رضایت از دوره‌های سوادآموزی، رضایت از دوره‌های انتقال، رضایت از آموزش‌دهنده، رضایت خانواده‌ها از مراکز و رضایت از کیفیت فضای کلاسی می‌باشد. واکاوی مبین این بود که به صورت کلی فراگیران و خانواده‌هایشان در مورد مراکز یادگیری محلی، دوره‌های سوادآموزی و مهارت‌آموزی و آموزش‌دهنده‌ها رضایت دارند. در ادامه بخشی از صحبت‌های مصاحبه‌شوندگان آورده شده است.

رضایت از دوره‌های مهارت‌آموزی: دوره‌های مهارت‌آموزی نیز بنا به گفته فراگیران، رضایت‌بخش بوده‌است، به طوری که گاهی فراگیران بخاطر علاقه‌مندب و نیاز به دوره‌های مهارت‌آموزی جذب دوره‌های سوادآموزی مراکز می‌شوند. مصاحبه‌شونده کد ۲ می‌گوید:

«یکی از فراگیران می‌گفت که این مرکز از بابت یادگیری کلاس خیاطی باعث شده که کار یاد بگیرم و مانتو می‌دوزم و

یک نوع ایجاد شغل شده و از این بابت یک حس خوبی داشت و از مرکز قدردانی می‌کرد.»

مصاحبه‌شونده کد ۳:

«کلاس‌های، خیاطی و پرورش قارچ و... کمک اقتصادی خیلی خوبی کرد و هنوزم که هنوز است خدا را شاکرم که فراگیران

بسیار راضی و سپاسگزار هستند و همین امر به من آرامش قلبی می‌دهد.»

رضایت از دوره‌های سوادآموزی: دوره‌های سوادآموزی در جان فراگیران روحی تازه دمیده‌است، به طوری که هنگامی که پژوهشگر از فراگیران در خصوص اهمیت و رضایت آنها از دوره‌ها سوال می‌نمود، فراگیران با روی خوش و لبخندی بر لب به تاثیرات این دوره‌ها در زندگی فردی و اجتماعی‌شان سخن می‌گفتند. مصاحبه‌شونده کد ۲۵:

«تا جایی که با بچه‌ها آشنا هستم و سوادآموزان را می‌بینم، برگزاری دوره‌های سوادآموزی را خیلی خوب می‌دانند و باعث

می‌شود حتی کسانی که مشتاق نیستند و شرایطش را هم ندارند می‌آیند و تحصیل می‌کنند تا جایی که خواندن و نوشتن

کتاب‌های ساده را یاد بگیرند.»

رضایت از دوره‌های انتقال: بعد از دوره سواد، دوره انتقال مهم‌ترین دوره در نهضت سوادآموزی به‌شمار می‌آید و افراد با گذراندن آن به حد مطلوبی از اهداف نهضت دست می‌یابند. مصاحبه‌شونده کد ۱۸:

«من خیلی راضی‌ام از دوره‌ها، چون الان می‌توانم خیلی از کارهایم را به راحتی انجام بدهم؛ بانک بروم، خرید کنم و ریاضی

یاد بگیرم.»

مصاحبه‌شونده کد ۱۲:

«بی‌سواد مثل یک کور می‌ماند؛ اما الان که سواد یاد گرفتیم و می‌توانیم کلاس خیاطی و آشپزی شرکت کنیم خیلی خوب

است. خدا را شکر راضی هستیم.»

رضایت از آموزش دهنده: عموم فراگیران بیشترین رضایت مطرح شده را نسبت به آموزش دهنده ابراز کردند، چراکه به نظر آنها آموزش دهندگان با از خودگذشتگی فراوان و در نظر گرفتن شرایط هر یک از فراگیران انعطاف پذیری بسیاری در همراهی داشتند. مصاحبه شونده کد ۱۷ به عنوان فراگیر یکی از مراکز چنین می گوید:

«از طریق معلم دخترم با مرکز آشنا شدم. معلمم هم خیلی خوب بود.»

مصاحبه شونده کد ۱۹:

«معلم ما خوب بود. خیلی تلاش می کرد.»

رضایت خانواده ها از مراکز: همچنین در تعامل پژوهشگر با خانواده های فراگیران و یا بررسی گفته های آنها به این نکته رسید که مراکز یادگیری محلی تا حدودی توانسته اند اعتماد و رضایت خانواده ها و اقشار مختلف را بدست آورند. مصاحبه شونده کد ۹ یکی از فراگیران مراکز یادگیری می گوید:

«رفتارشان خوب هست و راضی ام.»

مصاحبه شونده کد ۱۷:

«مراکز خوبی هست برای خانم هایی مثل من. نظر همسرم هم خوب است و موافق هستند.»

رضایت از کیفیت فضای کلاسی: در این مقوله کمترین تکرار را رضایت از کیفیت فضای آموزشی داشته است، بنابراین به نظر می رسد که سازمان نهضت سوادآموزی بایستی به ارتقاء کیفیت فضای کلاسی اهتمام جدی نماید. مصاحبه شونده کد ۲۰:

«کیفیت کلاس (تدریس) خوب هست. راضی ام.»

مصاحبه شونده کد ۱۶:

«محیط آموزشی ما تمیز و مرتب نیست. این موضوع خیلی تاثیر دارد. وقتی مرکز یادگیری دیوارهای رنگ شده و کلاس

تمیز داشته باشد سواد آموز به ادامه تحصیل رغبت بیشتری می کند.»

مقوله دوم: رضایت آموزش دهندگان

در بررسی ها نقش آموزش دهندگان در مراکز یادگیری محلی به مثابه نقش اساسی شناخته شد. هرچه آموزش دهندگان دارای دلسوزی، تخصص و مهارت بودند فراگیران بیشتری را جذب نموده و به سمت اهداف سوق می دادند. این مقوله شامل این زیرمقوله ها می باشد: رضایت از وضعیت رسیدگی به مراکز یادگیری محلی، رضایت از دوره ها، رضایت از نحوه ارزشیابی پایانی، رضایت از مراکز به دلیل ایجاد محیط امن کاری و رضایت از مراکز به دلیل در اختیار داشتن فضا برای برگزاری کلاس.

رضایت از وضعیت رسیدگی به مراکز یادگیری محلی: مراکز یادگیری محلی بعد از بازگشایی مجدد و تمرکز مسئولین به ارتقاء وضعیت بهتری پیدا کرده و آموزش دهندگان رضایت نسبی از میزان توجه و رسیدگی به مراکز یادگیری محلی را دارند. این در حالی است که مشکلات و کمبودهای قابل توجهی نیز وجود دارد. مصاحبه شونده کد ۱:

«به طور کامل به مرکز نرسیده اند اما رسیده اند. مراکز می خواستند بیشتر خودشان را به مردم بشناسانند و توجه زیادی به مراکز

بشود اما نمی شود.»

مصاحبه‌شونده کد ۲:

«از دید من که دوره‌ها خیلی خوب و عالی هستند؛ چون مهارتی هستند و خیلی جاها در زندگی فراگیران بدر می‌خورند.

اگر فرهنگسازی بشود می‌تواند نتیجه خیلی بهتری داشته باشند.»

مصاحبه‌شونده کد ۴:

«امسال با سه چرخ اسقاطی انبار اداره کل، کارگاه تولید ماسک زده‌ایم و تا این حد دست ما خالی بوده و البته خروجی داشته

و ما به اداره خود فروخته ایم.»

رضایت از دوره‌ها: آموزش دهندگان به طور کلی از دوره‌ها رضایت داشته و برگزاری آنان را مفید می‌دانستند. مصاحبه‌شونده کد ۱۲

می‌گوید:

«بطور کلی فکر می‌کنم عملکرد خوبی داشتیم و تأثیر مطلوبی در زمینه ارتقای سواد و مهارت داشتیم که البته اگر مشکلات

کمتر بشوند، این تأثیرات مطلوب بیشتر خواهند شد.»

مصاحبه‌شونده کد ۱۱ به عنوان آموزش‌دهنده در یکی از مراکز چنین می‌گوید:

«فراگیران خیلی دوره‌ها را دوست داشتند؛ حتی می‌گفتند که چطور می‌شود تا عروس و دخترانمان هم بیایند و استفاده کنند.

فراگیران خیلی از مراکز یادگیری که در محلشان هست راضی هستند. بالتبع ما هم راضی هستیم.»

رضایت از نحوه ارزشیابی پایانی: یکی از برون‌دادهای مراکز یادگیری محلی، ارزشیابی‌های پایان دوره است که در دوره‌های سواد،

تحکیم و انتقال از سوی نهضت سوادآموزی برگزار می‌شود. در صورت قبولی فراگیران در این آزمون‌ها امکان فراگیری مرحله بعد

سوادآموزی را می‌یابند. مصاحبه‌شونده کد ۲:

«ارزشیابی مطلوب است. از طرف اداره هم مرتب می‌آیند.»

مصاحبه‌شونده کد ۱۳:

«سواد و انتقال، هر دو گروه خیلی خوب کار می‌کنند.»

رضایت از مراکز به دلیل ایجاد محیط امن کاری: با توجه به اینکه مراکز یادگیری محلی عموماً در مناطق محروم و حاشیه نشین

دایر شده‌اند، وجود امنیت برای این مراکز حائز اهمیت است. مصاحبه‌شونده کد ۸:

«به نظر من محیط مراکز یادگیری محلی بسیار مناسب و خوب هستند و ضرورت دارد که همچین مراکزی وجود داشته باشد،

ولی با مشکلات بسیار زیادی روبرو هستند.»

رضایت از مراکز به دلیل در اختیار گذاشتن فضا برای برگزاری: هنگامی که مراکز یادگیری محلی با قبل مقایسه می‌شود، وجود

مکان‌های اختصاصی و یا مشارکتی برای این مراکز افزایش یافته‌است. مصاحبه‌شونده کد ۱۳:

«این مراکز کار ما را راحت‌تر کردند؛ قبلاً اینطور بود که اگر مدارس همکاری نمی‌کردند باید مکانی را اجاره می‌کردیم و

اگر هم همکاری می‌کردند که در آنجا، اما الان که مراکز وجود دارد ما مکان و امنیتمان خوب است.»

مقوله سوم: دستیابی به اهداف از نظر مصاحبه‌شوندگان

دستیابی به اهداف از نظر آموزش‌دهندگان و فراگیران: یافته‌ها حاکی از آن است که بسیاری از مشارکت‌کنندگان میزان دستیابی به اهداف سازمان نهضت سوادآموزی را بالا می‌دانستند و آن را موجب فراهم‌سازی تحولاتی در سطح محلی می‌دانند. با این حال که افرادی آموزش‌ها را مفید می‌دانستند برخی از فراگیران آموزش‌ها و مهارت‌های کسب شده را اثربخش در زندگی روزمره خود نمی‌دانند. مصاحبه‌شونده کد ۲ چنین می‌گوید:

«خیلی‌ها به این مراکز می‌آیند تا بتوانند بخوانند و بنویسند؛ بتوانند مهارتی یاد بگیرند و درآمذزایی کنند. به نظر من با توجه به محدودیت‌هایی که مراکز دارند، دستیابی به اهداف تقریباً خوب بوده و ما توانستیم به بخشی از نیازهای فراگیران پاسخ دهیم.»

مصاحبه‌شونده کد ۱۷:

«مراکز خوبی هست برای خانم‌هایی مثل من. نظر همسر من خوب هست و موافق هستند. چهار پنج روزی بود که داشتم می‌خواندم برای امتحان و خودم با کتاب‌ها می‌خواندم و کمک برادر من هم بود.»

مصاحبه‌شونده کد ۱۰ به عنوان آموزش‌دهنده در یکی از مراکز چنین می‌گوید:

«با توجه به مشکلات و کمبودهایی که ما در این مراکز داریم، اصلاً نمی‌توانیم بگوییم کاملاً به اهدافمان رسیدیم. اگر بتوانیم نواقص را برطرف کنیم، آن موقع می‌توانیم درباره رسیدن به اهداف اظهار نظر کنیم.»

مصاحبه‌شونده کد ۱۱ به عنوان فراگیر یکی از مراکز چنین می‌گوید:

«از موقعی که به نهضت آمدم، احساس می‌کنم مغز من باز شده و خیلی نیاز داشتم تا شرکت کنم. چون در خانه بیکار بودم و حوصله‌ام سر می‌رفت و با گوشی هم بلد نبودم کار کنم؛ ولی الان یاد گرفتم.»

دستیابی به اهداف در صورت اجرای طرح‌ها: بسیاری از طرح‌های نهضت سوادآموزی به خوبی اجرا و تکمیل می‌شوند اما به نظر می‌رسد طرح‌ها و برنامه‌های مفیدی نیز وجود دارد که اجرای آنها ناقص است و یا مورد توجه قرار نمی‌گیرند. مصاحبه‌شونده کد ۳ چنین می‌گوید:

«متأسفانه چون از ابتدا گفتند این یک طرح سه ساله است و آزمایشی است، مطمئناً اگر این طرح باقی می‌ماند و ادامه‌دار می‌شد ما به اهداف درازمدت خود می‌رسیدیم؛ اما با این وجود کلاس‌هایی که برگزار کردیم، گذشته از کلاس‌های سه دوره نهضت، کلاس‌های بسیار مفیدی بود و استقبال زیادی می‌شد.»

مصاحبه‌شونده کد ۸ یکی از آموزش‌دهندگان مرکز است. وی به نقل از فراگیران در این باره می‌گوید:

«کسی که می‌آید درس بخواند، می‌خواهد چیزی به بچه‌اش یاد بدهد، ولی این مطالب کتاب‌های تکرار می‌شد و شاید بعضی جاهای آن تغییر می‌کرد، و فرد شکایت می‌کرد من خیلی درس خواندم و مدرک هم گرفتم، ولی هنوز نمی‌توانم کمک بچه خودم کنم. اگر کمی این مطالب بیشتر و بازرتر بشود خیلی می‌تواند کمک بکند.»

دستیابی به اهداف دوره‌های مهارتی از نظر مسئولین اداره: تعداد کمتری از مدیران و آموزش‌دهندگان این موضوع را تأیید کردند، اما فراگیران عموماً بر این باور بودند که این مراکز به اهداف خود رسیده‌اند. مصاحبه‌شونده کد ۶ چنین می‌گوید:

«عمده اهداف فعالیت‌های سوادآموزی از طریق مراکز یادگیری محقق می‌شود. من خودم از ۹۴_۹۵ که مراکز شروع شد من با آن‌ها بودم و مثل بچه خودم هستم و سعی کردم به آن‌ها بال و پر بدهم و به اندازه بچه خودم دوستشان دارم. عمده فعالیت‌های سوادآموزی در مراکز یادگیری تحقق پیدا می‌کند. شاید ما بگوییم اهدافی هم که داشته‌ایم هفتاد، هشتاد درصد رسیده‌ایم.»

دستیابی فراگیر به شغل و یا درآمد موردنظر با توجه به کلاس‌های مهارتی: مصاحبه با افراد حاکی از آن بود میزان دستیابی فراگیران به شغل بالا بوده است. مشاهده چند کلاس مهارتی از جمله مشاهده یک کلاس خیاطی و یک کلاس زبان انگلیسی، بیانگر این بود که افراد مهارت‌های لازم را از طریق کلاس‌های برگزار شده کسب کرده‌اند. عموم مصاحبه‌شوندگان از مؤثر بودن آموزش‌ها در ایجاد کسب و کار یا راه‌اندازی آن توسط فراگیران خبر دادند. مصاحبه‌شونده کد ۹ می‌گوید:

«از آنجایی که رشته من آشپزی، دسر و... بودم، بهترین شغل برای مشاغل خانگی بودند و مراجعه می‌کردند و می‌کنند و یک منبع درآمد برایشان می‌شود و در کانال‌های مجازی مشتری جذب کردند.»

مصاحبه‌شونده کد ۱ هم می‌گوید:

«چند نفر کانال سفره‌آرایی زده‌اند و درآمدشان هم خوب است. گاهی وقت‌ها بازارچه هم می‌گذاریم.»

مصاحبه‌شونده کد ۹:

«من راستش به طور کامل با اهداف مراکز یادگیری آشنا نیستم. خب با این هدفش که مربوط به خیاطی است، می‌دانم که در این دو سالی که آمده‌ام کاملاً بازخورد کارم را دیده‌ام و حتی استقبال از خیاطی تکمیلی هم کردند. حتی لباسهایی هم که می‌پوشیدند می‌دیدم که کارهایی است که در کلاس من یاد گرفتند. بچه‌ها کاملاً علاقه‌مند می‌شدند و پیگیر بودند و این خیلی لذت بخش است.»

مصاحبه‌شونده کد ۱۶:

«بله صد در صد آموزش‌ها در ایجاد شغل مؤثر خواهند بود. من الان که در این کلاس گل و گیاه شرکت کردم، دلم می‌خواهد یک گلخانه ۴۰-۵۰ متری برای خودم بزنم؛ در حالی که قبل از کلاس جرأت این کار را نداشتم.»

توانایی فراگیر در زمینه خواندن و نوشتن: ارتقای توانایی خواندن و نوشتن در سوادآموزان است که یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها (بالاخص مصاحبه با فراگیران) نشان از ارتقای توانایی فراگیران در خواندن و نوشتن دارد. بررسی برون‌دادها نشان داد اکثر فراگیران در زمینه خواندن متن‌ها، نوشتن، قرآن خواندن، دانش درباره مسائل دینی، دانش درباره مسائل بهداشتی و حل مسائل ساده ریاضی در حدی هستند که بتوانند نیازهای خودشان را رفع کنند. مصاحبه‌شونده کد ۱۹:

«خب وقتی من الان می‌توانم بخوانم و بنویسم، یعنی این مراکز به هدفشان رسیدند.»

مصاحبه‌شونده کد ۴:

«به نظر من این دوره‌ها از این جهت که سوادآموزان خواندن و نوشتن را به خوبی یاد می‌گیرند و به نظر من برای اکثریت قریب به اتفاق فراگیران و شرکت‌کنندگان که فقط به دنبال سواد پایه خواندن نوشتن هستند، بسیار مناسب است.»

یکی از مصاحبه‌شوندگان با کد مصاحبه ۱۹ می‌گوید:

«الان می‌توانم چیزی بخوانم و بنویسم. بچه‌ها که خانه نیستند، می‌توانم به جایی زنگ بزنم یا اس‌ام‌م را بنویسم.»

مصاحبه‌شونده کد ۸:

«بزرگترین هدف ما توانمندسازی فراگیران است و اینکه فرصتی برای یادگیری مادام‌عمر برای آنها ایجاد شود و چیزی که یادگرفتند تا عمر دارند به دردشان بخورد. فراگیر آمده ریاضی و خواندن و نوشتن را یاد گرفته و از این مهارت باید جایی بهره‌بردار و در کلاس خیاطی هم شرکت می‌کند و خیاطی هم یاد می‌گیرد. برای خودش لباس می‌دوزد پس هزینه خانواده را کاهش می‌دهد و پول خیاطی نمی‌دهد.»

مصاحبه‌شونده کد ۱۴:

«خیلی خوب است که می‌بینی سوادآموز بالاخره یاد گرفته بخواند و بنویسد و از پس بعضی کارهای شخصیش مثلاً تلفن زدن و... برمی‌آید.»

مصاحبه‌شونده کد ۱۸:

«بله من الان خیلی بهترم. قبلاً اصلاً چیزی بلد نبودم. من کلاً در ریاضی خیلی ضعیفم و کلاس هم می‌آیم باز یاد نمی‌گیرم. اما املا و انشایم با آموزش‌ها خیلی خوب شده است.»

مقوله چهارم: افزایش استقبال از مراکز

به نظر می‌رسد در بسیاری از شهرهای کشور استقبال از مراکز یادگیری محلی روز به روز در حال افزایش است. این امر از آمار منتشر شده از سوی سازمان نهضت سوادآموزی مورد تایید قرار گرفته است. مصاحبه‌شونده کد ۱۱ چنین می‌گوید:

«استقبال از سوادآموزی بالا است. سال اول ۹۶ نفر و سال دوم ۲۳۰ نفر و امسال ۳۵۰ نفر شدند.»

بهبود تعداد سوادآموز به دلیل اکتفا نکردن به آمار ارائه شده توسط مدارس (گشتن خانه به خانه): مراکز یادگیری محلی جهت دستیابی به اطلاعات افراد بی‌سواد همه ساله اطلاعاتی را از مدارس اخذ می‌نمایند اما به نظر می‌رسد این اطلاعات کافی نیستند. خصوصاً در مناطقی که افراد بی‌هویت و یا فرهنگ‌های متفاوتی وجود دارد احتمال مدرسه نرفتن کودکان بسیار افزایش می‌یابد، لذا بایستی مراکز یادگیری محلی با جستجو به کشف افراد بی‌سواد دست‌یابند.

مصاحبه‌شونده کد ۲۰ می‌گوید:

«مرکز ما فقط به آمار که مدارس می‌دهند، اکتفا نمی‌کند. خودمان هر سال در خانه افراد محل می‌رویم و باهاشون آشنا

می‌شیم.»

مصاحبه‌شونده کد ۱۶:

«معمولاً مدارس خیلی همکاری نمی‌کنند و اطلاعات کافی را نمی‌دهند.»

استقبال از مراکز به دلیل وجود کلاس‌های سوادآموزی و مهارتی در کنار هم: بسیاری از فراگیران ابتدا به کلاس‌های مهارت-آموزی جذب شده و بعد به سوادآموزی روی آورده‌اند. مصاحبه‌شونده کد ۹ به عنوان مربی مهارت‌آموزی یکی از مراکز چنین می‌گوید:

«اینجا که حدود هفت ماه است آمدم. در مرکز یادگیری آموزش می‌دهم. خیلی خوب استقبال کردند. شیرینی‌های بدون فر با شیرینی‌های درجه دو و برخی کیک‌ها را آموزش می‌دهم. استقبال خانم‌ها عالی است در کنار آن سوادآموزی هم انجام می‌دهم.»

مصاحبه‌شونده کد ۱۲:

«مراکز خیلی رو به بهبود بوده است و دلیل این است، ما کلاس‌هایی داریم که به صورت مجازی برگزار می‌شود. مثلاً آشپزی و خیاطی را به صورت مجازی آموزش داده‌ایم. سواد توسط آموزش‌دهنده‌ها جدا برای هر کلاس به صورت مجازی هم آموزش داده‌اند.»

رو به رشد بودن مراکز به دلیل اعطای تسهیلات و شرایط محلی: در صورتی سازمان نهضت سوادآموزی به اعطای تسهیلاتی مناسب هریک از مراکز یادگیری محلی بپردازد، امید است مراکز رشد روز افزونی پیدا کنند. مصاحبه‌شونده کد ۳ چنین می‌گوید:

«در محله‌های کم‌برخوردار مرکز یادگیری تأسیس می‌شود. والدین برای سواد و انتقال می‌آیند ثبت‌نام می‌کنند تا فرزندانشان از مزایای مهارت‌آموزی مرکز استفاده کنند. کم‌کم که متوجه اهمیت سواد می‌شوند و همچنین مهارت‌هایی که می‌تواند موجب درآمدزایی شود؛ بیشتر راغب به حضور در مرکز می‌شوند.»

مقوله پنجم: بهبود مکان

رو به بهبود بودن مراکز یادگیری محلی: با توجه به جایگاه و اهمیت مراکز یادگیری محلی در ارتقاء سطح کیفی جامعه و بازگشایی مجدد این مراکز تمرکز مسئولین و آحاد جامعه به بهبود این مراکز جلب شده است. مصاحبه‌شونده کد ۱۱ چنین می‌گوید:

«همه مراکز شهر ما رو به بهبود هستند.»

مصاحبه‌شونده کد ۲ آموزش‌دهنده یکی از مراکز یادگیری می‌گوید:

«سال اول هیچ چیز نبود نه کامپیوتری نه به آن صورت میزی و نه لوازم ورزشی و دیوارها هم رنگی نداشتند و سقف تعمیر نبود و سیستم گرمایشی درست نبود. بعدها این مسائل درست شد.»

مصاحبه‌شونده کد ۵ می‌گوید:

«سال اولی که من آمدم خیلی سخت بود و اینطور می‌گفتند که در انبار هر چه پیدا شد بردارید. اولی که آمدم تخته نبود و باید از مدرسه می‌آوردیم و دوباره بر می‌گردانیم تا اینکه یکی از رئیس‌هایمان خیرات کرد و یا اداره کم‌کم داد.»

بهبود وضعیت مکان کلاس‌ها: واکاوی مصاحبه‌ها نشان داد، مکان کلاس‌ها و تجهیزات آنها به نسبت سنوات گذشته رشد داشته است. هر چند کمبودها و نقص‌های آن به وضوح قابل مشاهده است. مصاحبه‌شونده کد ۱۳ چنین می‌گوید:

«این مرکز هر سال رو به بهبود است و ما مکان و سایر چیزها یمان بهتر شده است.»

مصاحبه‌شونده کد ۳ آموزش‌دهنده یکی از مراکز یادگیری می‌گوید:

«امکانات و لوازم و کلاس‌ها کمتر بوده است اما الان یک مقدار بهتر شده و معلمان بیشتری آمدند.»

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف واکاوی مراکز یادگیری محلی در تبلور سوادآموزی و مهارت‌آموزی فراگیران در کشور همراه با تاملی بر دیدگاه‌های کنشگران این عرصه از منظر آموزش‌دهندگان و فراگیران پرداخت. با توجه به یافته‌ها در بخش برون‌داد پنج مقوله کلی شامل: رضایت فراگیران و خانواده‌هایشان، رضایت آموزش‌دهندگان، دستیابی به اهداف از نظر مصاحبه‌شوندگان، افزایش استقبال از مراکز و بهبود مکان می‌باشد. نتایج حاصل از پژوهش به نظر می‌رسد بازگشایی مجدد مراکز یادگیری محلی در سطح کشور از سال ۱۳۹۴ تأثیرات بسزایی در بستر جامعه داشته است. از جمله این تأثیرات کاهش گسترده بی‌سوادی در تمام آحاد جامعه، جستجو، اعتبار بخشی به قشر محروم از سواد و مهارت، افزایش کارآمدی و اثربخشی افراد در زندگی روزمره خود و دیگران و سایر موارد را شامل می‌شود.

فراگیران به عنوان جامعه هدف در بستر سوادآموزی مراکز یادگیری محلی، نقش کلیدی دارند. لذا میزان رضایت آنها از مراکز یادگیری محلی بستری مناسب جهت همکاری‌های آتی و تحول آفرین در نظام سوادآموزی کشور فراهم می‌کند. این مقوله به عنوان اولین مقوله در پژوهش حاضر بوده که مشارکت‌کنندگان نیز به اهمیت آن اشاره نموده‌اند. مفتخر، بازگیر و رضوی‌فر (۱۳۸۳) در پژوهشی با عنوان بررسی تأثیر آموزش‌های مراکز یادگیری محلی در بهبود زندگی شرکت‌کنندگان در استان خوزستان، به ارزیابی اثربخشی فعالیت‌های مراکز یادگیری محلی در عرصه زندگی روزمره فراگیران پرداختند. پژوهش آنها نیز موید این نکته بود که شرکت در مراکز یادگیری محلی باعث بهبود مهارت‌های بهداشتی، آگاهی بهداشتی، مهارت‌های زندگی، مهارت‌های حرفه‌ای، مهارت اعتمادبه‌نفس و مهارت تصمیم‌گیری شده است؛ و این موضوع موجب افزایش تمایل فراگیران در مراکز یادگیری بوده است. ژیونگ^۱ (۲۰۰۶) در پژوهشی تحت عنوان تأثیر مراکز یادگیری محلی در کاهش فقر به این نتایج رسیدند: در نتیجه آموزش‌های ارائه شده، کیفیت امور محلی (استاندارهای زندگی، بهداشت و...) بهبود یافت و رضایت فراگیران از مراکز یادگیری محلی مشاهده می‌شود. به طوری که آنها از علم و تکنولوژی در جهت افزایش تولیدات کشاورزی، بهره‌مند شدند و کیفیت زندگی‌شان بهبود یافت. زنان محلی با فراگرفتن سواد و کارآموزی فنی، موقعیت‌های خاصی را در مراکز یادگیری تجربه کردند و مقام و منزلت اجتماعی آنها افزایش پیدا کرد. مراکز یادگیری محلی، نه تنها باعث رشد نرخ ثبت‌نام و ابقا و حفظ نرخ سن مدرسه شدند، بلکه منجر به رشد سوادآموزی و آموزش پس از سواد نیز شدند. از سوی دیگر در بررسی‌ها نقش آموزش‌دهندگان در مراکز یادگیری محلی به مثابه نقش اساسی شناخته شد، هرچه آموزش‌دهندگان دارای دلسوزی، تخصص و مهارت بودند فراگیران بیشتری را جذب نموده و به سمت اهداف سوق می‌دادند. فروزان‌فر و همکاران، (۱۳۹۳) به ارزیابی عملکرد مراکز یادگیری محلی شهر شیراز از دیدگاه مدیران و آموزشیاران به این مهم رسیدند که نوع دیدگاه این مسئولین که نقش اساسی در مراکز یادگیری محلی دارند، بسیار حائز اهمیت است. نتایج حاکی از آن بود که آموزشیاران نسبت به مدیران، مراکز یادگیری محلی شهر شیراز را در دستیابی به برنامه‌های آموزش مداوم موفق‌تر ارزیابی کردند، در حالی که مدیران نسبت به آموزشیاران مراکز یادگیری محلی را در انجام وظایف محوله نسبت به آموزشیاران موفق‌تر ارزیابی نمودند.

به نظر می‌رسد مهمترین مسئله در تحول آفرینی و تغییر وضعیت موجود به وضعیت مطلوب در بستر مراکز یادگیری محلی دستیابی به اهداف مراکز یادگیری می‌باشد که به عنوان سومین مقوله پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است. این مسئله در پژوهش عابدینی-علوی، ابوالقاسمی و طالب‌زاده (۱۳۸۷) مورد بررسی قرار گرفته است و نتایج تحقیق نشان‌داد نمونه‌های موردنظر آموزش کلیه مهارت‌های زندگی را ضروری دانسته و در اولویت‌بندی نیازها براساس نظر فراگیران مهارت‌های نگریستن به مسائل از دید دیگران، ابراز و کنترل مناسب احساسات و هیجانات در ارتباط با دیگران، ابراز وجود و اظهار نظر در گروه، تغییر دادن تصمیمات برای انطباق

¹ Zhang

با موقعیت‌های جدید در اولویت‌های اول قرار گرفتند. همچنین در مهارت‌های ده‌گانه زندگی براساس میانگین‌های بدست‌آمده، مهارت‌های تفکر انتقادی، خودآگاهی، مقابله با استرس، ارتباط موثر و مهارت‌های حل مسئله در اولویت‌های اول تا پنجم دسته‌بندی شدند. کرم‌دوست و عبدچنایی (۱۳۹۴) نیز در مطالعه خود به بررسی عملکرد یاددهی و یادگیری مراکز یادگیری محلی شهرستان شوش دانیال (ع) از دیدگاه کارشناسان و آموزشیاران پرداختند. نتایج پژوهش بیانگر این مسئله بوده که مراکز یادگیری محلی شهرستان مذکور، در زمینه‌های: آموزش مداوم، فعالیت‌های سوادآموزی، فعالیت‌های فرهنگی و یاددهی و یادگیری عملکرد خوب و موثر داشته است.

چهارمین مقوله بدست آمده در پژوهش حاضر، افزایش استقبال فراگیران و جامعه محلی از مراکز سوادآموزی و مهارت‌آموزی می‌باشد. در گزارشی که توسط موسسه ملی آموزش مادام‌العمر یونسکو^۱ در سال ۲۰۱۷ انجام شده، وضعیت مراکز یادگیری محلی در شش کشور آسیایی بنگلادش، اندونزی، مغولستان، جمهوری کره، تایلند و ویتنام مورد بررسی قرار گرفت. آمار و نتایج این پژوهش به گسترش روزافزون مخاطبان مراکز یادگیری محلی در شش کشور و جایگاه اشاره نمودند. همچنین این پژوهش به اهمیت مراکز در گفتمان سیاست بین‌المللی یادگیری مادام‌العمر، بررسی تاریخی، اجتماعی، فرهنگی و نظارت و ارزیابی این مراکز به طور کلی پرداخته است. همچنین در تحقیقی که توسط مینه^۲ (۲۰۱۷) انجام شده، مراکز یادگیری محلی ویتنام مورد بررسی قرار گرفته است. در سال‌های اخیر مراکز یادگیری محلی به سرعت گسترش یافته و تقریباً در تمام بخش‌های این کشور ساخته شده است. در آخر، بهبود مکان و تجهیزات کلاسی نیز جهت پیشبرد اهداف و جذب مخاطبان در مراکز یادگیری محلی موثر بوده، همانطور که دلی و یاسین^۳ (۲۰۱۷) در پژوهشی به واکاوی مراکز یادگیری محلی پرداخته‌اند. پژوهشگران اذعان داشتند علل ترک تحصیل فراگیران در سیستم آموزش رسمی و عوامل زیرساختی محیطی در انصراف آنها از تحصیل می‌باشد.

در مجموع، به نظر می‌رسد اغلب مراکز یادگیری محلی توانسته‌اند برون‌داد خوبی را کسب نمایند و در حل برخی از مشکلات اساسی قشر محروم از سواد و مهارت موثر باشند. همچنین توانسته‌اند با کسب رضایت و مشارکت حداکثری در محلات موجبات تغییر و تحول را فراهم آورند. لذا بایستی نهضت سوادآموزی با بازبینی برنامه‌ها و سیاست‌های مراکز یادگیری محلی، مسیر را جهت ارتقاء و تحقق اهداف متعالی هموار سازد. براساس پژوهش حاضر پیشنهاد می‌شود که اعتبارات و امکانات بیشتری به مراکز یادگیری محلی جهت پیشبرد اهداف و ارتقاء سطح کیفی جامعه اختصاص داده شود. همچنین با توجه به نتایج پژوهش، و استقبال زیاد بانوان در یادگیری یک حرفه، پیشنهاد می‌شود که آموزش‌های مهارت‌محور و تخصصی کردن آموزش‌ها در این زمینه در اولویت قرار داده شود تا منجر به کسب درآمد و شاغل شدن فراگیران گردد. امید است پژوهش حاضر موجب اقدامات و تصمیمات مؤثری در حوزه مراکز یادگیری محلی در سطح کشورمان گردد.

¹ UNESCO Institute for Lifelong Learning (UIL)

² Minh

³ Deli, M. & Yasin, M.

منابع

- ابراهیمیان هادی کیاشری، علی، موسوی، سید خسرو صادق و محمد مخاطب (۱۳۸۶). *کارایی و اثربخشی مراکز یادگیری محلی*. تهران: سازمان نهضت سوادآموزی.
- ابوالقاسمی، ا؛ زارعی زوارکی، ا؛ احمدزاده، م. (۱۳۹۵). مقایسه مراکز یادگیری دانشگاهی در سطح جهانی با مراکز یادگیری دانشگاهی در ایران. *فصلنامه روان‌شناسی تربیتی*، سال ۱۲، شماره ۴۰. ۴۶-۱۷.
- جانسون، آر؛ کریستینس، ل. (۲۰۱۴). *پژوهش آموزشی (رویکردهای کمی، کیفی و ترکیبی)*، ترجمه کیامنش، ع و همکاران. تهران: نشر علم.
- زارعی زوارکی، اسماعیل (۱۳۸۴). *طراحی مراکز یادگیری بر اساس الگوی ASSURE*. تهران: انتشارات علوم و فنون.
- گزارش کارگاه تخصصی توسعه سوادآموزی از طریق مراکز یادگیری محلی و یادگیری همراه (۱۳۹۴).
- عابدینی‌علوی، ح؛ ابوالقاسمی، م؛ طالب‌زاده نوبریان، م. (۱۳۸۷). نیازسنجی مهارت‌های زندگی فراگیران مراکز یادگیری محلی شهرستان کاشان از دید آموزشیاران و فراگیران، پایان نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد رشته آموزش بزرگسالان، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه بهشتی.
- فروزان‌فر، م؛ معین‌فر، م؛ بازرگان، ز. (۱۳۹۳). ارزیابی عملکرد مراکز یادگیری محلی شهر شیراز از نظر مدیران و آموزشیاران از سال ۸۴-۸۶، کنفرانس بین‌المللی مدیریت در قرن ۲۱، ۱۱-۱.
- کرم‌دوست، ن؛ عبدچنایی، ش. (۱۳۹۴). بررسی عملکرد یاددهی و یادگیری مراکز یادگیری محلی شهرستان شوش دانیال (ع) از دیدگاه کارشناسان و آموزشیاران، اولین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، اقتصاد، حسابداری و علوم تربیتی، ۱۷-۱.
- مفتخر، ابوالقاسم؛ بازگیر، عابدین و رضوی‌فر، بیژن (۱۳۸۳). *بررسی تأثیر آموزش‌های مراکز یادگیری محلی در بهبود زندگی شرکت‌کنندگان در استان خوزستان*. سازمان آموزش و پرورش استان خوزستان، مدیریت نهضت سوادآموزی.
- مؤمنی‌راد، اکبر. (۱۳۸۸). *بررسی کیفیت رشته فناوری اطلاعات دوره آموزش الکترونیکی دانشگاه صنعتی خواجه نصرالدین طوسی بر اساس استانداردهای آموزش الکترونیکی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- مهدی‌زاده، محمد؛ محمدیان، مختار؛ خاکزاد، احمد؛ سیفی‌نژاد، حافظ؛ امیرحسینی، خسرو؛ بازگیر، عابدین؛ جمشیدی، رسول؛ قدیمی، رضا؛ ایران‌محالی، شهرام؛ ترابی، علی و محمدی، ناصر (۱۳۹۵). *راهنمای عمل ایجاد و اداره مرکز یادگیری محلی*. تهران: سازمان نهضت سوادآموزی.
- نامجو‌منش، ع؛ سیفی، م. (۱۳۹۳). بررسی اثربخشی مراکز یادگیری محلی در تقویت مهارت‌های سوادآموزان شهر تهران، سازمان آموزش و پرورش. شورای پژوهش‌ها، تهران: سازمان نهضت سوادآموزی.

- Ariefianto, L. (2019). Role of Community Learning Center (CLC)" Handayani" Batik Training Program in Eradicate Extreme Poverty (Case Study of the Batik Craftsmen Woman Kemirian Tamanan Bondowoso Regency).
- Hossain, Z. (2016). Towards a lifelong learning society through reading promotion: Opportunities and challenges for libraries and community learning centres in Viet Nam. *International Review of Education*, 62(2), 205-219.
- Deli, M. M., & Yasin, R. M. (2017). Community-Based Learning Center of Renewable Energy Sources for Indigenous Education. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 7(4), 828-838.
- KY, Oeun (2017). Adult Learner's Perceptions on the Impact of Their Literacy Program on Their Lives: A Case Study at the Nipich Community Learning Center in Kampong Thom Province.
- Le, A. T. P. (2017). The contributions of community learning centres to personal and community development: A case study of three centres in Padaung, Myanmar (Master's thesis).
- Minh, N. D. (2017). The Role of Community Learning Centers in Building a Learning Society for Development of SDG4 in Vietnam. *American International Journal of Social Science*, 6(4), 80-87.
- UNESCO. (2017). Synthesis Report on the State of Community Learning Centres in Six Asian Countries: Bangladesh, Indonesia, Mongolia, Republic of Korea, Thailand and Viet Nam. National Institute for Lifelong Education of the Republic of Korea (NILE), Seoul, and the UNESCO Institute for Lifelong Learning (UIL), Hamburg.
- UNESCO Bangkok. Asia and Pacific Regional Bureau for Education, Mom Luang Pin Malakul Centenary Building, 920 Sukhumvit Road, Prakanong, Klongtoey, Bangkok 10110, Thailand.
- Zhang, J. J., & Byrd, C. E. (2006). Successful after-school programs: The 21st century community learning centers. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 77(8), 3-12.